دنیای درام

نشانه‌ها و معنا در رسانه‌های نمایشی:
تئاتر، سینما، تلویزیون

مارتین اسلین

ترجمهٔ محمد شهبا

انتشارات هرمس

فهرست

یادداشت مترجم بر چاپ دوم ..... نُه
یادداشت مترجم بر چاپ نخست ..... یازده

پیشگفتار ۱
مقدمه ۵
دنیای درام ۱۱
ماهیت درام ۱۹
نشانه‌های درام: شمایل، نمایه، نماد ۲۳
نشانه‌های درام: قاب ۲۹
نشانه‌های درام: بازیگر ۳۱
نشانه‌های درام: عناصر دیداری و طراحی صحنه ۴۱
نشانه‌های درام: واژگان ۴۵
نشانه‌های درام: موسیقی و صدا ۵۱
نشانه‌های صحنه و پرده ۵۳
ساختار به مثابه دال ۶۳
نمایشگران و تماشاگران ۷۷
توان تماشاگر: قواعد اجتماعی و معانی فردی ۸۵
پایگان معانی در درام ۹۳

پی‌نوشت‌ها ۱۰۷
واژه‌نامهٔ فارسی به انگلیسی ۱۰۹
واژه‌نامهٔ انگلیسی به فارسی ۱۱۱
کتاب‌شناسی ۱۱۳

پیشگفتار

دربارهٔ ماهیت و فن درام کتابهای بسیاری موجود است ولی آنچه شگفتی مرا برمی‌انگیزد، گسترهٔ محدود آنهاست. زیرا این کتابها معمولاً فقط درام صحنه‌ای را در نظر دارند در حالی که بیشترین آثار دراماتیک، یعنی بخش بیشتر عرضهٔ واقعی درام برای توده‌های میلیونی، در سینما و بالاتر از همه در تلویزیون اجرا می‌شود.

امروزه متخصصان درام، یعنی نظریه‌پردازان تراژدی کهن یا منتقدان ردهٔ اول فیلم و سینما، این دو حیطه را کاملاً جدا از هم می‌دانند ــ از نقد جدی درام تلویزیونی یاد نکردم، زیرا چنین منتقدانی تقریباً وجود ندارند. البته مردم عادی به چنین تمایز سفت و سختی قائل نیستند. خانم الیزابت برگر، بازیگر خوب و هوشمند تئاتر، زمانی برایم تعریف کرد که آلبرت اینشتین را که دوست خودش و دوستدار نمایشهایش بود، به هزار زحمت راضی می‌کند تا با هم به تماشای تئاتر بروند. پس از نمایش، خانم نظر اینشتین را جویا می‌شود. اما آن مرد بزرگ از اظهار نظر قطعی خودداری می‌کند، زیرا چیز زیادی دربارهٔ ظرایف نمایش نمی‌دانسته. فقط می‌گوید «آخه میدونی، من خیلی کم به سینما می‌روم!»

به نظر من، نگرشی کلی به «دنیای درام» فوایدی چند را در بردارد. دقیقاً به این دلیل که فقط با بررسی کلی جنبه‌های نمایش دراماتیک است که می‌توان میان ویژگیهای هر یک از رسانه‌های تئاتر و فیلم و تلویزیون ــ در برابر بسیاری از ویژگیهای مشترک آنها ــ تمایزی روشن قائل شد.

به علاوه، به نظر من همین تمایز دقیق میان درام صحنه‌ای و رسانه‌های سینمایی که در دورهٔ تحصیلات عالی اعمال می‌شود، امر بیهوده‌ای را موجب شده است: اینکه در بیشتر دانشگاهها و دانشکده‌ها دو واحد (دپارتمان) جداگانه برای تئاتر و سینما وجود دارد به‌گونه‌ای که رابطهٔ چندانی با هم ندارند، در حالی که می‌توان دیدگاههای هر یک را در حیطه‌های نظری و عملی‌ای که در بنیاد رابطهٔ نزدیکی دارند و گاهی با هم یکی است، سهیم کرد تا هر دو رسانه از آن نفع ببرند. این دو رشتهٔ تحصیلی را می‌توان در یک واحد (دپارتمان) «هنرهای نمایشی» سازماندهی کرد تا ثمربخش‌تر و یکدست‌تر باشد.

از آن گذشته، در سالهای اخیر در زمینهٔ تحلیل درام و شیوهٔ تأثیرگذاری و معنارسانی آن، اندیشه‌های تازه و مهمی بروز یافته است. این نگرش نشانه‌شناسی (Semiology) در بنیاد بسیار ساده و کاربردی است زیرا چگونگی کارکرد هر چیز را جویا می‌شود و تلاش دارد تا با بررسی نشانه‌هایی که برای به دست آوردن تأثیر دلخواه به کار رفته‌اند، پاسخهایی بسیار واقع‌بینانه و عملی بیابد.

البته این موضوع، اساساً تازه و نو نیست، فقط بیش از آنکه ویژه و ذهنی‌گرا باشد، نظام‌مند و روش‌دار است. نخستین بار که به منابعی در زمینهٔ نشانه‌شناسی و علم نشانه‌های (Semiotics) تئاتر و فیلم برخوردم، احساسم همچون مسیو ژوردن در کتاب مولیر بود که تازه دریافته بود همهٔ عمرش به «نثر» سخن می‌گفته و این موضوع مایه شگفتی‌اش شده بود. دلیل این احساس من آن بود که موضوعهای نشانه‌شناسی همان پرسشهایی بود که در مقام کارگردان درام در زمینهٔ تصمیمهای عملی و بی‌شماری که کار کارگردان را شکل می‌دهد با آنها درگیر بودم. پرسشهایی مانند: این شخصیت چه لباسی باید